

Г.Я. Пилягіна, Р.І. Кравченко, О. Б. Маруда, Т.М. Міщук, Г.І. Постолук, Н.В. Татарчук, Ф.М. Герасимчук. Київ, 2011. 219 с.

3. Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження : Постанова Кабінету міністрів України від 1 червн. 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#n13>
4. Порядок організації надання соціальних послуг : Постанова Кабінету міністрів України від 1 червн. 2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#n177>
5. Закон України. Про соціальні послуги. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18. С. 73.
6. Раннє втручання: розвиток дитини і підтримка сім'ї. URL: <http://rvua.com.ua/contacts/>
7. Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
8. Удич З.І. Соціально-педагогічний супровід батьків дітей із особливими потребами в системі загальної середньої освіти. *Етика і естетика педагогічної дії* : збірник наукових праць / гол. ред. М. І. Степаненко. Київ-Полтава, 2015. Вип. 11. С. 165–180.
9. Олійник Л. М. Усвідомлене та відповідальне батьківство. URL: <http://liyalno1.blogspot.com/2014/01/blog-post.html>
10. Удич З.І. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Тернопіль : КЦ «ПРИНТ-ОФІС», 2015. 378 с. URL: <https://tnpu.academia.edu/%D0%97%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D0%A3%D0%B4%D0%B8%D1%87>

ГЕНЕЗИС МІЖНАРОДНОЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Удич Мар'яна Олегівна,

*студентка I-го року навчання історичного факультету,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: mariana.udych@gmail.com*

Однією із передумов впровадження інклюзивної освіти та надання якісних освітніх послуг у закладах освіти є досконала нормативно-правова база. Саме вона є юридичною основою та відображає ті правові механізми, які забезпечують реалізацію принципів інклюзії у національній системі освіти. Національна нормативно-правова база нерозривно пов'язана із міжнародною правовою політикою.

Насамперед обумовимо, що міжнародну політику у будь-якій сфері регулюють формальні та офіційні міждержавні організації, які мають чітко визначену мету діяльності, структуру та сферу впливу. Представники держав, які входять до цих організацій, приймаючи рішення, беруть на себе зобов'язання реалізовувати їх у власному законодавстві. Зазвичай, ці рішення спрямовані на вирішення актуальних проблем, які назріли у більшості держав.

Для реалізації ідей якісних освітніх послуг важливо забезпечити умови безпечного життя та розвитку, рівності та доступності, розв'язати проблеми, які із цим пов'язані. Так, після Першої світової війни з'явилося мільйони дітей, які перебували у надзвичайно важких умовах. У 1920 р. Еглантайн Джебб, президентка фонду «Порятуймо дітей» (The Save the Children Fund, заснований 15 квітня 1919 р. в Лондоні, Великобританія) та міжнародний Комітет Червоного Хреста вирішили створити Міжнародний Союз «Порятуймо дітей» (Save the Children). Дуже швидко відділення цієї міжнародної організації у багатьох країнах світу розпочали активну допомогу дітям, які постраждали від війни. Заручившись підтримкою на

міжнародному рівні та здобувши визнання, Еглантайн Джебб у 1923 р. пише «Декларацію про права дитини», яка вперше була опублікована в журналі «Діти світу», що видавався фондом «Врятуємо дітей». Декларація була відразу ж прийнята Міжнародним союзом «Врятуємо дітей», а в 1924 р. (завдяки лобюванню Е. Джебб) її було схвалено і п'ятою Асамблеєю Ліги Націй. Саме цей документ, більш відомий під назвою Женевська декларація, поклав початок міжнародному руху за права дитини [1, с. 113].

На формування міжнародної політики у сфері освіти вирішальне значення також має Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка була заснована на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй 24 жовтня 1945 р. Маючи статус глобальної міжнародної організації, Генеральна Асамблея ООН прийняла ряд правових актів, спрямованих на підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки, розвиток співробітництва між державами світу, а також вироблення єдиних підходів до організації освітнього простору.

Найбільш фундаментальним утіленням прав людини на міжнародному рівні стала «Загальна Декларація ООН про права людини» (ООН, 10 грудня 1948 р.). Відповідно до Декларації, основним елементом, для визнання прав і свобод людини є гідність особистості. Вона кваліфікується як невід'ємна властивість, тому що притаманна «усім членам сім'ї від народження, визначає рівність їх прав і свобод, поведження у відношенні один до одного у дусі братерства» (Стаття 1). У цьому ж документі відображена ідея доступності освіти, її спрямованість на різносторонній розвиток особистості [2, с. 2].

Приймаючи «Декларацію прав дитини» (ООН, 20 листопада 1959 р.) Генеральна Асамблея ООН продовжила та розширила підхід Ліги націй до особистості дитини. Порівняно з Женевською Декларацією 1924 р., Декларація 1959 р. була більш досконалою і широкою. Вона торкалася не лише життєвих потреб дитини, але й її потреби у любові та розумінні; наголошувала на необхідності зберігати єдність родини, до- та післяпологової допомоги матері і дитині, проголошувала право на ім'я і національність. Крім того, Декларація передбачала обов'язкову і безкоштовну початкову освіту, заборону дитячої праці до певного віку, право дитини на гру і творчість [3].

Поштовхом до змін у політиці західних держав, спрямованих на забезпечення можливостей людей з інвалідністю брати активну участь у громадському житті став громадський рух за громадянські права людей, що розпочався у Сполучених Штатах Америки у 1962 р. Засновником його вважають Еда Робертсона, який з важкою формою інвалідності вступив до університету Берклі (штат Каліфорнія) і впроваджував ідею незалежного життя людей з інвалідністю в світі. Згідно з цією ідеєю, людина з інвалідністю є частиною суспільства і має жити в суспільстві. Її не треба сприймати ні як пацієнта, якого треба лікувати, ні як дитину, за якою потрібно доглядати, ні як героя, яким варто захоплюватися. Перш за все, вона є людиною, яка сама здатна обирати як жити і самостійно звертатися за допомогою. Цей рух поширився в Канаді, Європі. В міжнародній спільноті почали закладатися принципи підтримки та інтеграції людей з інвалідністю [4, с. 41].

Наступним кроком щодо розуміння прав суб'єктів освітнього процесу став «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права» (ООН, 16 грудня 1966 р.). У Статті 13 визначається право кожної людини на освіту, забезпечення обов'язкової та безкоштовної початкової освіти, створення мережі відкритої та доступної середньої і вищої освіти, запровадження безплатної освіти, а також у Пакті міститься «зобов'язання поваги до права батьків обирати заклад освіти для дітей» [5].

Одним із перших документів міжнародного рівня, який завернув особливу увагу до прав осіб із порушенням здоров'я стала «Декларація про права розумово відсталих осіб» (ООН, 20 грудня 1971 р.). Згідно із нею, люди з розумовою відсталістю мають ті самі права, що й усі інші члени суспільства, зокрема право на медичне обслуговування, матеріальне забезпечення, освіту та професійну підготовку відповідно до своїх можливостей; на проживання в сім'ї чи перебування у спеціальних закладах, де умови проживання

максимально наближені до звичайних умов проживання, що утверджує їхнє право на повну інтеграцію в суспільство.

Ухвалення та прийняття на міжнародному рівні «Декларації про права інвалідів» (ООН, 9 грудня 1975 р.) забезпечило визнання того, що «...інваліди, незважаючи на причину, характер і складність їхніх порушень розвитку, мають ті ж основні права, що і їхні співгромадяни того ж віку». У цьому нормативно-правовому документі також проголошено, що особи з інвалідністю мають отримувати необхідну соціально-педагогічну підтримку, яка б дала змогу їм максимально виявити свої можливості та здібності та прискорила процес їхньої інтеграції в суспільство.

Необхідно зазначити, що у цих міжнародних документах вперше було визнано, що інвалідність є не медичною, а соціальною проблемою, проблемою прав людини. Для здійснення впливу на суспільну думку щодо осіб з порушеннями та розробки рекомендацій урядам, що ратифікували ці документи, Організацією Об'єднаних Націй 1981 рік був проголошений «Роком інваліда», а період 1983-1992 рр. – «Десятиріччям інвалідів» [6, с. 32].

Черговим кроком до закріплення прав дітей Право дітей з особливими потребами на рівний доступ до якісної освіти стало прийняття «Конвенції ООН про права дитини» (ООН, 20 листопада 1989 р.).

Питання рівного доступу до освіти також обговорювалось на міжнародному рівні під час Всесвітньої конференції з освіти для всіх, яка відбулась у березні 1990 р. в місті Джомт'єн (Таїланд). Участь у конференції взяли представники 155 урядів, 33 державних і 125-ти неурядових організацій. Світове співтовариство визначило завдання забезпечити початкову освіту для кожного громадянина і знизити загальний рівень неграмотності у світі. Підсумком конференції стало прийняття Всесвітньої декларації «Освіта для всіх», яка ґрунтується на Загальній Декларації прав людини та Конвенції ООН про права дитини і стверджує, що кожна дитина, молода чи доросла людина має право на освіту, яка задовольнятиме її базові освітні потреби в найвищому й найповнішому значенні цього поняття, тобто на освіту, яка дає їй змогу навчитись пізнавати, діяти, жити разом з іншими, а у статті 29 «Цілі освіти» зазначалося, що освітній розвиток особи є центральною метою і що освіта повинна давати дітям змогу розвивати їхні таланти, розумові та фізичні здібності в найповнішому обсязі [2, с. 5].

У «Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю» (ООН, 20 грудня 1993 р.) з'являються вже шляхи реалізації права рівних можливостей на здобуття освіти людьми з інвалідністю та визнання інклюзивного навчального середовища, тобто в системі загальної, а не спеціальної освіти, були визначені як пріоритетні. Важливо, що документ визначає інклюзивне навчання пріоритетною формою здобуття освіти особами з інвалідністю, і наголошує, що на певних етапах реформування системи освіти інклюзивна освіта не є альтернативою спеціальній освіті.

□ Інноваційна освітня концепція навчання дітей з порушеннями розвитку була представлена на Всесвітній Конференції з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість, що була проведена за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, у місті Саламанка 7–10 червня 1994 р. Концептуальні засади здобуття освіти людьми з особливими потребами було викладено у «Саламанкській декларації та Рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами» [7, с. 27]. У документі наголошується, що інклюзія має стати загальною формою освіти дітей з особливими потребами. Для цього необхідно більше докладати зусиль для розвитку професійної освіти й мобілізувати підтримку організації зміцнення освіти вчителів з метою забезпечення якісної освіти осіб з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. Також у документі дано визначення терміну «особливі освітні потреби», як такого що стосується всіх дітей і молоді, додаткові потреби яких зумовлені різними формами порушень у розвитку та пов'язані із процесом навчання.

Ще у 1987 р. всесвітня нарада експертів з прогресу рекомендувала Генеральній Асамблеї ООН розробити міжнародну конвенцію про усунення дискримінації осіб з

інвалідністю. Внаслідок кропіткої розробки такий документ з'явився під назвою «Конвенція про права осіб з інвалідністю» (первинна назва «Конвенція про права інвалідів» (ООН, 13 грудня 2006 р.). Станом на листопад 2019 р. документ має 163 підписантів та 181 сторону, до складу яких входять 180 держав та Європейський Союз (який ратифікував 23 грудня 2010 р., оскільки компетенція держав-членів була передана Європейському Союзу). Україна ратифікувала Конвенцію у 2009 р. і з 2010 р. вона набрала чинності. Вважаємо, що саме цей документ активізував процес впровадження інклюзії в Україні.

Конвенція зазначає, що особам з обмеженими можливостями має бути гарантоване право на інклюзивну освіту на всіх рівнях, незалежно від віку, без дискримінації та на основі рівних можливостей. Держави-учасниці повинні забезпечити, щоб: діти з інвалідністю не виключалися із безкоштовної та обов'язкової початкової чи середньої освіти; дорослі з порушенням здоров'я можливостями мали доступ до загальної вищої освіти, професійної підготовки, навчання дорослих та навчання протягом усього життя; люди з інвалідністю отримували необхідну підтримку в системі загальної освіти для сприяння їх ефективному навчанню; вживання ефективних індивідуалізованих заходів підтримки для максимізації академічного та соціального розвитку.

З метою забезпечення людям з інвалідністю, незалежно від їхнього віку та характеру і походження їхньої інвалідності, ефективного здійснення права на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства було прийнято «Європейську соціальну хартію» (Страсбург, квітень 1961 р., переглянута 3 травня 1996 р.)

Впродовж 2006–2015 рр. важливим документом, який охоплював всі основні сфери життєдіяльності осіб з порушенням здоров'я, зокрема рівний доступ до якісної освіти, був «План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006–2015 роках».

Визначальне значення у поширенні принципів універсального дизайну, врахування його пі час проектування засобів, приміщень, споруд, пересування, надання послуг має «Рекомендація CM/Rec(2009)8 Комітету міністрів державам-членам, щодо досягнення повноцінної участі завдяки Універсальному проектуванню і дизайну», прийнята Комітетом міністрів 21 жовтня 2009 р. на 1068-му засіданні представників міністрів країн-учасниць [9].

Важливу роль у забезпеченні нормативно-правового підходу до організації інклюзивного навчання відіграє також Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Впродовж 2002–2005 рр. Спеціально створена робоча група ВООЗ провела низку зустрічей та польових випробувань, щоб надати оцінку існуючим кодам Міжнародної класифікації функціонування та визначити нові коди для опису характеристик життєдіяльності дітей та підлітків. Її робота завершилася публікацією «Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків», яка включає в себе перелік, класи та коди для реєстрації в документах функцій та структур організму, активності та участі дітей і підлітків та факторів навколишнього середовища в процесі стадій їхнього розвитку. У робочій групі працювали фахівці різних держав: Ева Бьорк-Акессон зі Швеції, Джудіт Холленвергер (Швейцарія), Дон Лоллар (Сполучені Штати Америки), Андреа Мартінуцці (Італія) та Хуаб Тен Ніпель (Нідерланди) з Маттілде Леонарді (Італія) та Руне Дж. Симеонссон (США), що є співголовою та головою, відповідно. У ВООЗ Ненад Костанайк керував та координував зусилля робочої групи під керівництвом Т. Бедірхана Устуну. Первинну фінансову підтримку діяльності робочої групи надавав Національний центр з питань вроджених вад та інвалідності розвитку Центрів контролю та профілактики хвороб (США). Додаткову підтримку надавали також національні міністерства в Італії та Швеції, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, ВООЗ та університети відповідних членів робочої групи. Таким чином ми бачимо про ґрунтовний підхід до розв'язання питання єдиного міждержавного підходу до класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків». Між іншим, даний документ

затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України 23.05.2018 № 981 і призначений для обліку характеристик розвитку дитини та впливу на неї навколишнього середовища до 18 років [9].

Таким чином, у міжнародній нормативно-правовій базі щодо осіб з особливими освітніми потребами відображені наступні ідеї:

- особи з особливими потребами визнані суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту;
- особи з порушенням здоров'я та інвалідністю мають такі самі основні права, що і їхні співгромадяни, а інвалідність є не медичною, а соціальною проблемою;
- право на освіту є одним з основних прав людини взагалі й осіб з особливими освітніми потребами зокрема;
- право на освіту осіб з особливими освітніми потребами має гарантуватися без дискримінації та будь-яких обмежень;
- держава повинна визнавати принцип рівного доступу до якісної, безкоштовної початкової, загальної, середньої та вищої освіти осіб з обмеженими можливостями за місцем свого проживання, у загальноосвітніх, професійних і вищих навчальних закладах разом зі здоровими однолітками;
- для втілення інклюзивної освіти необхідно застосовувати гнучкі навчальні програми, які необхідно адаптувати до різних потреб дітей;
- особливу увагу варто приділяти кваліфікованій підготовці різнопрофільних фахівців для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та інвалідністю в інклюзивних навчальних закладах [2, с. 27].

Отже, аналіз міжнародних нормативно-правових актів дає підстави для виділення умовних періодів становлення світоглядних цінностей, що лягли в основу інклюзивної освіти:

1. Пропагування ідеї рівності людей.
2. Створення умов активної життєдіяльності людям із інвалідністю.
3. Підвищення якості освітніх послуг і впровадження інклюзивного навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні часових рамок пропонуваніх періодів, впливу рівня розвитку держав у впровадженні інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Лісовець О. В. Роль Е. Джебб у становленні міжнародного руху захисту дітей. *Психолого-педагогічні науки*. 2019. № 3. С. 110–116.
2. Міжнародні документи зі сфери інклюзивної освіти : методичні матеріали / уклад. Н. З. Софій. Київ : Плеяди, 2015. 20 с.
3. Левченко К. Двадцять років Конвенції ООН про права дитини. URL: <http://khpg.org/1258983351> (дата звернення: 17.02.2021).
4. Удич З.І. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Тернопіль : КЦ «ПРИНТ-ОФІС», 2015. 335 с.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 17.02.2021).
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
8. Малишевська І.А. Міжнародне регулювання прав осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4 (48). С. 24–32.
9. Рекомендація СМ/Rec(2009)8 Комітету міністрів державам-членам, щодо досягнення повноцінної участі завдяки Універсальному проектуванню і дизайну: Досягнення повноцінної участі завдяки універсальному проектуванню і дизайну. URL:

<https://ud.org.ua/zakonodavstvo/mizhnarodni-dokumenti-ta-standarti/172-cmrec20098> (дата звернення: 17.02.2021).

10. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків. URL: https://moz.gov.ua/uploads/1/5263-dn_20180523_981_dod_2.pdf (дата звернення: 17.02.2021).

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТУ

Фесина Уляна Тарасівна,

*студентка II-го курсу хіміко-біологічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету*

імені Володимира Гнатюка

E-mail: ulanafesina844@gmail.com

Світова громадськість єдина у думці, що прогресивні концепції розвитку суспільства є вкрай важливими для формування політики й стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення. Зокрема, у міжнародному документі – Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 р., з-поміж пріоритетних завдань, зазначено: «Сприяти участі батьків, громад, громадських організацій осіб з інвалідністю в процесах планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення особливих навчальних потреб; всіляко сприяти розробці стратегій діагностування та визначення особливих потреб у дітей, а також розробляти науково-методичні аспекти інклюзивного навчання» [1].

З власного досвіду волонтерства у міжнародній молодіжній некомерційній, неполітичній організації «AIESEC», мета якої – утвердження Сталих Цілей ООН, реалізація людського потенціалу, можна стверджувати, що наші лідерські дії впливають на суспільство довкола, на реальні зміни на місцях та безмежні можливості у світі.

Ми спостерігаємо, що сучасне українське громадянство останнім часом переживає значні якісні зміни через трансформацію основ політичної, економічної та соціально-гуманітарної сфери. Пов'язана з цим економічна та соціальна нестабільність зачепила всі верстви населення і, насамперед, позначилася на його найменш захищеній частині – інвалідах.

В Україні офіційно зареєстровано понад 2,5 млн. людей з інвалідністю, а це кожен 18-й громадянин України. З них – 165 000 осіб неповнолітнього віку з особливими освітніми потребами. І лише 1127 закладів загальної середньої освіти мають статус інклюзивних (6% від загальної кількості шкіл). Загальний показник інклюзії в Україні становить 7%. Для порівняння: у Норвегії – 90%, в Італії – 99%, у сусідній Польщі – 42% [2]. Тож для України інклюзивна освіта є педагогічною інновацією і в той же час вимогою не лише часу, а й з моменту ратифікації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю – одним із міжнародних зобов'язань держави.

Установлено, що початок громадського руху людей з інвалідністю в Україні було покладено у 1933 р., коли були засновані такі громадські організації інвалідів, як Українське товариство сліпих (далі – УТОС) та Українське товариство глухих (далі – УТОГ). Їх мета полягала в організаційному об'єднанні громадян з порушенням зору та слуху, захист інтересів громадян цієї категорії, їх соціально-трудова та медична реабілітація, інтеграція в суспільство.

Численним об'єднанням інвалідів слід вважати і Всеукраїнську організацію Союз осіб з інвалідністю України», засновану у 1990 р. Змістом її діяльності є задоволення та захист законних соціальних, економічних, вікових та інших спільних інтересів своїх членів [3].